

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Кафедра економіки, обліку та оподаткування ВННІЕ

ПАШКОВСЬКИЙ Іван Олександрович

Вплив ринкової інфраструктури на розвиток малих підприємств / The impact of market infrastructure on the development of small enterprises

спеціальність: 051 – Економіка
освітньо-професійна програма – Економіка та управління підприємством

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ЕЕПвнм-21
І.О. Пашковський

Кваліфікаційну роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри
_____ **В. М. Пилявець**

ВІННИЦЯ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО.	6
1.1. Сутність і структура ринкової інфраструктури	6
1.2. Поняття малих підприємств: критерії, роль у економіці	10
1.3. Взаємозв'язок ринкової інфраструктури та розвитку малих підприємств.....	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	20
2.1. Динаміка розвитку малого бізнесу в Україні	20
2.2. Оцінка інфраструктурного забезпечення малих підприємств	28
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ	34
3.1. Зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва.....	34
3.2. Рекомендації щодо покращення інфраструктурного середовища для малих підприємств в Україні.....	41
ВИСНОВКИ.....	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52

ВСТУП

У сучасних умовах трансформації економіки України та адаптації до європейських стандартів особливої уваги набуває розвиток малого підприємництва. Саме малий бізнес виконує низку важливих функцій таких, як створення нових робочих місць, підвищення рівня конкуренції, активізація інновацій, а також формування стабільної соціально-економічної структури держави. Водночас, ефективність функціонування малих підприємств значною мірою залежить від рівня розвитку ринкової інфраструктури, яка забезпечує сприятливе середовище для їх становлення та зростання.

З огляду на це, варто зазначити, що ринкова інфраструктура виступає не лише як допоміжний елемент, а як цілісна система, що включає фінансові установи, інститути підтримки підприємництва, інфраструктуру інформаційного та консультативного забезпечення, логістичну систему тощо. Її наявність та якість значною мірою впливають на рівень ділової активності малого бізнесу, а отже – і на загальну конкурентоспроможність національної економіки.

Особливої актуальності ця тема набуває в контексті сучасних викликів, зокрема воєнного стану, нестабільної економічної ситуації та потреби у швидкому відновленні підприємницького потенціалу країни. В таких умовах важливо не лише зберегти малий бізнес, а й створити для нього нові умови зростання через удосконалення інфраструктурної підтримки. Саме тому вивчення впливу ринкової інфраструктури на розвиток малих підприємств є своєчасним і важливим як з наукової, так і з практичної точки зору.

Проблематика впливу ринкової інфраструктури на розвиток підприємництва є предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, питання сутності та структурних особливостей ринкової інфраструктури розглядали І. Бойчик і Н. Варцаба, а її класифікаційні ознаки – Р. Мацьків і Т. Топольницька. Вплив інфраструктурного забезпечення на конкурентоспроможність підприємств аналізував А. Ужва, тоді як М. Наумов акцентував увагу на національних викликах розвитку інфраструктури в Україні. Дослідження Л.

Сімківа деталізують значення окремих елементів інфраструктури для малого бізнесу. У свою чергу, сучасні роботи А. Антонова, А. Бутенка, В. Гусарової, Н. Добрової, І. Сараєвої та Н. Носова висвітлюють роль інфраструктури підтримки малого підприємництва як важливого чинника його стійкості й адаптивності. Водночас, сучасні виклики, пов'язані з війною, потребують оновлення підходів до оцінки інфраструктурного впливу на підприємницьке середовище з урахуванням нових реалій.

Метою кваліфікаційної роботи є визначення впливу ринкової інфраструктури на розвиток малих підприємств в Україні, а також розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності інфраструктурного забезпечення малого підприємництва в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети в роботі сформульовано такі завдання:

- розкрити сутність, структуру та функціональні особливості ринкової інфраструктури;
- проаналізувати поняття, ознаки та роль малих підприємств у національній економіці;
- з'ясувати механізми впливу інфраструктурних елементів на розвиток малого бізнесу;
- здійснити оцінку поточного стану ринку малих підприємств в Україні;
- охарактеризувати рівень інфраструктурного забезпечення малого підприємництва;
- вивчити міжнародний досвід функціонування інфраструктури підтримки малого бізнесу;
- запропонувати практичні рекомендації щодо удосконалення ринкової інфраструктури в умовах трансформаційної економіки.

Об'єктом дослідження є процес функціонування малих підприємств в умовах формування ринкової інфраструктури. **Предметом дослідження** виступають економічні відносини, що виникають у процесі взаємодії суб'єктів малого підприємництва з елементами ринкової інфраструктури, а також інституційні механізми, що забезпечують підтримку їх розвитку.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань було застосовано комплекс методів дослідження, серед яких: логічне узагальнення – для теоретичного осмислення сутності інфраструктури; аналіз і синтез – для вивчення структури ринку малого бізнесу; статистичний аналіз – для оцінки динаміки розвитку підприємницького сектору; порівняльний метод – для вивчення зарубіжного досвіду; графічні методи – для візуалізації отриманих результатів.

Інформаційну базу дослідження склали нормативно-правові акти України, аналітичні звіти державних установ (зокрема, Державної служби статистики України), матеріали профільних міністерств, монографії, наукові статті українських і зарубіжних авторів, а також відкриті дані міжнародних організацій.

Практичне значення роботи полягає в можливості застосування запропонованих рекомендацій у діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та інституцій підтримки підприємництва для формування ефективної інфраструктури розвитку малого бізнесу в умовах економічної нестабільності та відновлення після воєнних подій.

Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг основної частини становить 55 сторінок. У роботі представлено 4 таблиці і 6 рисунків. Список використаних джерел включає 43 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО

1.1. Сутність і структура ринкової інфраструктури

В умовах поглиблення територіальних дисбалансів серед пріоритетних завдань державної політики постає необхідність пошуку ефективних механізмів подолання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Одним із важливих напрямів розв'язання цієї проблеми є створення сприятливого конкурентного середовища, здатного забезпечити збалансоване зростання. Водночас конкурентоспроможність регіонів України, а також рівень їх інтегрованості до європейського економічного простору значною мірою визначаються якістю інфраструктурного забезпечення. Розвиток ринкової інфраструктури, її ефективне функціонування виступають каталізатором позитивних структурних трансформацій в економіці, адже саме через інфраструктурні зв'язки здійснюється передача ресурсів між виробниками і споживачами, що забезпечує динамізм економічної системи як на національному, так і на регіональному рівні [1].

Передусім варто наголосити, що у науковій літературі існує низка підходів до трактування поняття інфраструктури, кожен з яких акцентує увагу на певних аспектах її функціонування у соціально-економічній системі. Зокрема, українські вчені А. Гриценко та В. Соболев підкреслюють, що інфраструктура – це комплекс елементів, які забезпечують стабільну взаємодію між учасниками соціально-економічного середовища, сприяючи безперервному перебігу економічних процесів [2]. У свою чергу, Л. Алексеєнко та В. Олексієнко розглядають її як невід'ємну частину економічної структури, що підтримує функціонування господарського механізму в цілому [3]. Дещо інший ракурс пропонують В. Базилевич, П. Беленький та А. Гальчинський, які визначають інфраструктуру як сукупність допоміжних організацій, інституцій та

посередницьких структур, завдання яких полягає в забезпеченні ефективного переміщення товарів, послуг, фінансових ресурсів, трудових ресурсів і цінних паперів між секторами ринку [4; 5; 6]. У свою чергу, С. В. Мочерний трактує ринкову інфраструктуру ширше – як систему інституцій, що забезпечують рух найрізноманітніших ресурсів, включаючи не лише товари й капітал, а й інтелектуальну власність, валюту та послуги, необхідні для повноцінного функціонування ринку [7].

Отже, якщо стисло, то ринкова інфраструктура виступає як інституційно-організаційна база ринку, що виконує роль «опорної системи» для здійснення руху ресурсів, обігу товарів та послуг, а також формування механізмів взаємодії між виробниками, споживачами, посередниками і державою.

Водночас сучасні дослідження свідчать про те, що рівень розвитку ринкової інфраструктури прямо корелює з діловою активністю регіонів: зокрема, там, де інфраструктурні складові перебувають у слаборозвиненому стані, спостерігається нижча продуктивність підприємств, повільніші темпи обороту ресурсів і менша інтеграція у загальнонаціональні та міжнародні ринкові процеси [8]. З огляду на це, формування конкурентоспроможного середовища на регіональному рівні неможливе без цілеспрямованого розвитку такої інфраструктури – вона виступає своєрідним «мостом» між виробничим потенціалом і ринковим попитом, між капіталом і працею, між локальним і глобальним рівнями економічної взаємодії [1].

Саме тому багато авторів підкреслюють, що інфраструктура ринку не просто обслуговує економічні процеси, а фактично формує передумови для структурних змін та модернізації економіки у регіонах: наприклад, адаптація транспортно-логістичних мереж, модернізація фінансово-кредитного забезпечення, впровадження інформаційно-аналітичних сервісів сприяє зростанню не лише кількісних показників (обсягів виробництва, обігу), але й якісної трансформації підприємницьких структур [9]. Водночас важливо зазначити, що саме нерівномірність розвитку інфраструктурних об'єктів у різних регіонах України створює додаткові бар'єри: регіони з відсталою

інфраструктурою опиняються в гірших умовах конкуренції, мають менший притягальний потенціал для інвестицій, слабкіше залучені до євроінтеграційних ліній взаємодії [10]. У підсумку стає очевидним: лише системне вдосконалення ринкової інфраструктури – з урахуванням регіональних особливостей і сучасних викликів – може стати дієвим інструментом подолання диспропорцій і стимулювання розвитку малого підприємництва, що є дрібнішим, але зростаючим суб'єктом економічної активності.

Значення ринкової інфраструктури в економічній системі зумовлене не лише її структурними елементами, а й багатофункціональністю. У різних підходах науковців можна виокремити кілька основних функцій, які вона виконує в процесі забезпечення ефективного функціонування ринку. Зокрема, серед основних функцій ринкової інфраструктури виділяють: посередницьку, комунікаційну, розподільчу та регулюючу (рис. 1.1).

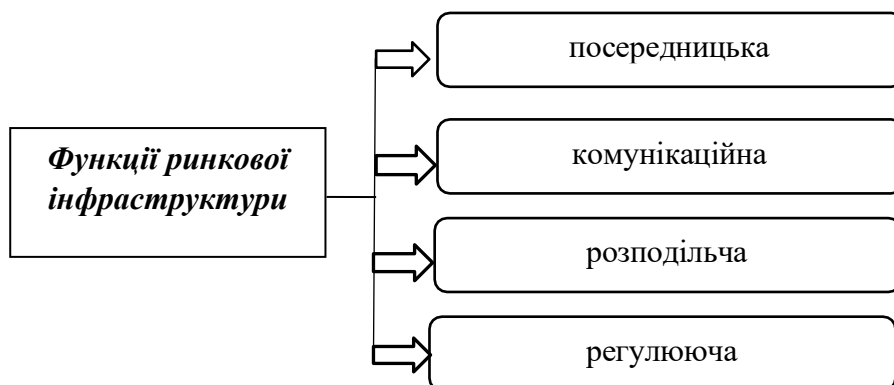

Рис.1.1. Основні функції ринкової інфраструктури

Сформовано автором за [8]

Посередницька функція реалізується через діяльність установ і організацій, які налагоджують зв'язки між виробниками та споживачами, знижуючи витрати на укладання угод і мінімізуючи ризики. Комунікаційна функція пов'язана з передачею інформації між суб'єктами ринку, що сприяє зменшенню інформаційної асиметрії та підвищенню прозорості ринкових процесів. Розподільча функція полягає у забезпеченні ефективного розподілу товарних, фінансових, трудових та інших ресурсів відповідно до попиту. Нарешті, регулююча функція виражається у створенні умов для дотримання

ринкових правил, стандартів і норм, а також у підтримці конкурентного середовища шляхом взаємодії з державними інституціями [8].

Після з'ясування сутності ринкової інфраструктури доцільно перейти до аналізу її структури. Варто зазначити, що в науковій літературі не існує єдиної класифікації елементів ринкової інфраструктури, однак більшість дослідників погоджуються щодо поділу її на декілька функціональних блоків, які забезпечують реалізацію основних ринкових процесів.

Зокрема, О. Дація пропонує розглядати ринкову інфраструктуру як систему, що охоплює фінансово-кредитну, інформаційно-аналітичну, логістичну, інституційну та соціальну підсистеми [10]. Інший підхід подає науковець С. Ю. Коваленко, який виокремлює три основні рівні інфраструктури: макрорівень (державні органи регулювання, національні біржі, системи страхування), мезорівень (регіональні об'єднання, палати, консалтингові центри) та мікрорівень (місцеві логістичні вузли, банківські відділення, бізнес-інкубатори) [11]. З огляду на функціональне призначення, елементи ринкової інфраструктури умовно поділяють на основні складові (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні елементи ринкової інфраструктури малого підприємництва за функціональним призначенням

№ з/п	Складова інфраструктури	Типові елементи	Функціональне призначення
1	Фінансово-кредитна	Банки, кредитні спілки, страхові компанії, інвестиційні фонди, лізингові фірми	Забезпечення доступу до фінансових ресурсів, оптимізація руху капіталу
2	Інформаційно-аналітична	Маркетингові агентства, дослідницькі центри, інформаційні платформи, консалтингові служби	Надання актуальної інформації для прийняття управлінських рішень, аналіз ринку
3	Торговельно-посередницька	Біржі, аукціони, торгові платформи, логістичні центри, виставкові комплекси	Полегшення укладення угод, просування товарів і послуг, організація фізичного переміщення продукції
4	Інституційна та організаційна	Державні органи, торгово-промислові палати, бізнес-асоціації, інкубатори, центри розвитку підприємництва	Регулювання діяльності МСП, представництво інтересів бізнесу, консультування, розвиток підприємницьких ініціатив

Продовження табл. 1.1

5	Соціальна	Заклади освіти, служби зайнятості, професійної підготовки, установи соціального захисту, центри підготовки, соціального захисту	Забезпечення участі населення в економічному житті, підготовка кадрів, формування соціального капіталу
---	-----------	---	--

Складено за [12;; 13; 14].

Слід також наголосити, що структура інфраструктури не є сталою – вона змінюється під впливом технологічних, економічних та політичних процесів. Наприклад, останніми роками активізується розвиток цифрової інфраструктури: електронні платформи, сервіси онлайн-торгівлі, фінтех-компанії суттєво змінюють традиційні моделі взаємодії між учасниками ринку [15].

Таким чином, структура ринкової інфраструктури є багатокomпонентною та динамічною системою, що об'єднує як матеріальні об'єкти, так і інституційні форми, через які реалізуються ключові функції ринку. Її розвиток і вдосконалення є необхідною умовою сталого економічного зростання, особливо в умовах трансформаційних процесів, які переживає українська економіка.

1.2. Поняття малих підприємств: критерії, роль у економіці

У сучасній економіці мале підприємництво відіграє ключову роль як один із найдинамічніших і найгнучкіших секторів господарювання. Його значення зростає особливо в умовах трансформаційних змін, обмеженого доступу до ресурсів і потреби у швидкому реагуванні на виклики ринку. Саме малі підприємства формують конкурентне середовище, сприяють зайнятості, стимулюють інновації та активізують розвиток регіонів. Проте для глибшого розуміння їх ролі в економіці, передусім необхідно окреслити поняття «мале підприємство», визначити основні класифікаційні критерії, а також проаналізувати місце і функції малого бізнесу в національному господарстві.

Аналіз поняття малого підприємства доцільно розпочинати з загальнішого терміна «підприємство», який становить базову одиницю господарської

діяльності. Згідно з чинною редакцією статті 62 Господарського кодексу України, підприємство трактується як самостійний суб'єкт господарювання, що створюється органами державної влади, місцевого самоврядування або іншими учасниками економічних відносин з метою задоволення суспільних і приватних потреб шляхом регулярного здійснення економічної діяльності (виробничої, наукової, торговельної тощо). Підприємство має статус юридичної особи, володіє окремим майном, веде самостійний баланс, відкриває рахунки в банківських установах, має печатку, ідентифікаційний код та функціонує відповідно до статуту, якщо інше не передбачено законодавством [16].

Згідно з частиною 2 статті 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV (із наступними змінами), встановлено офіційну класифікацію підприємств за розмірними категоріями, що використовується для цілей фінансового обліку. Відповідно до цієї норми, усі підприємства, крім бюджетних установ, поділяються на чотири групи: мікропідприємства, малі, середні та великі [17].

Законодавство України, а також аналітичні джерела Міністерства економіки та профільних дослідників визначають основні критерії, за якими підприємства поділяють на малі, середні та великі. Такий поділ має важливе значення для податкової політики, державної підтримки, доступу до фінансування, а також для формування статистичних показників. Найбільш поширеними ознаками, за якими здійснюється класифікація, є: кількість працівників, обсяг річного обороту, загальна вартість активів, масштаби діяльності та рівень впливу на економіку. Зведена характеристика основних параметрів диференціації підприємств наведена у таблиці 1.1.

Проаналізована таблиця демонструє суттєві відмінності між підприємствами різних розмірів як за кількісними, так і за якісними характеристиками. Великі підприємства мають доступ до розширених ринків, зокрема міжнародних, володіють значними ресурсами, мають високий інноваційний потенціал і вагомий вплив на економіку країни. Водночас малі підприємства зазвичай діють у межах локальних ринків, характеризуються

обмеженими ресурсами, але водночас демонструють гнучкість і здатність швидко адаптуватися до змін середовища. Середні підприємства займають проміжну позицію, поєднуючи окремі риси як великих, так і малих компаній.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика великих, середніх та малих підприємств

Параметр	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства
Кількість співробітників	Понад 250	50-249	До 50
Річний оборот	Понад 400 млн грн	20-400 млн грн	До 20 млн грн
Кількість активів	Понад 300 млн грн	20-300 млн грн	До 20 млн грн
Ринки діяльності	Національний та міжнародний	Регіональний	Локальний
Вплив на економіку	Значний	Суттєвий	Обмежений
Інноваційний потенціал	Високий	Середній	Обмежений
Ступінь конкурентоспроможності	Високий	Середній	Низький

Сформовано автором на основі [16; 17; 18; 19; 20].

Зазначена типологія є важливою не лише з точки зору класифікації, а й для розробки державної політики підтримки підприємництва, формування програм кредитування, оподаткування, спрощеного звітності тощо. У контексті сучасної економіки особливу увагу слід приділяти саме малим підприємствам, які створюють робочі місця, активізують регіональні ринки та здатні забезпечити гнучкість економічної системи в умовах кризи або воєнного стану.

У структурі національного господарства малі підприємства посідають особливе місце, виступаючи не лише як інструмент зайнятості, але й як чинник структурної перебудови економіки, інноваційного розвитку та регіонального зростання. Їхня багатофункціональна роль у сучасній економіці визнана як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Насамперед, малий бізнес є важливим джерелом створення робочих місць. За оцінками Програми розвитку ООН (UNDP), у 2023 році мікро-, малі та середні підприємства (ММСП) забезпечували близько 74% загальної зайнятості в Україні, тоді як на великі підприємства припадало лише близько 26% [21]. Подібна ситуація спостерігається і в країнах Європейського Союзу, де МСП

також створюють понад дві третини всіх робочих місць [22].

По-друге, малі підприємства суттєво впливають на формування валової доданої вартості. Згідно з аналітичним звітом UNDP, у 2022-2023 роках ММСП забезпечували 64% валової доданої вартості економіки України [21]. Це свідчить про їхню активну участь у створенні кінцевого економічного продукту, зокрема в таких секторах, як торгівля, сфера послуг, агробізнес та ІТ.

Крім цього, мале підприємництво сприяє економічній динаміці завдяки гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін. У порівнянні з великими компаніями, малі підприємства швидше приймають рішення, оперативніше перебудовують виробничі процеси та здатні ефективно реагувати на локальні потреби ринку. Така адаптивність є особливо важливою в умовах кризових викликів, зокрема війни, пандемій або глобальної економічної нестабільності.

Важливою є також роль малого бізнесу у формуванні конкурентного середовища. Велика кількість малих підприємств у різних секторах стимулює конкуренцію, сприяє зниженню монополізації ринку та підвищенню якості товарів і послуг [23]. Крім того, саме малі підприємства часто є платформою для розвитку підприємницької ініціативи, самозайнятості та інноваційної активності.

Не менш значущою є і соціальна функція малого бізнесу. У багатьох регіонах саме малі підприємства стають основним джерелом доходу для місцевого населення, що сприяє зниженню рівня безробіття, скороченню трудової міграції та підтриманню соціальної стабільності [24]. Особливо це актуально для сільських територій і малих міст, де великі компанії або взагалі не присутні, або мають обмежений вплив.

З огляду на викладене, стає очевидним, що мале підприємництво є системоутворюючим елементом національної економіки. Його значення особливо зростає в періоди трансформацій, коли великі структури втрачають гнучкість, а саме малі підприємства здатні забезпечити відновлення економічної активності, зайнятості і наповнення місцевих бюджетів.

1.3. Взаємозв'язок ринкової інфраструктури та розвитку малих підприємств

У контексті сучасної економіки роль інфраструктурного середовища для малого підприємництва стає дедалі більш важливою. Саме розвинута ринкова інфраструктура створює умови, за яких малі підприємства можуть ефективно функціонувати, адаптуватись до змін зовнішнього середовища та нарощувати свій потенціал. Тому вивчення меж і форм взаємодії між елементами інфраструктури і суб'єктами малого бізнесу є важливим завданням для наукових досліджень і практичної політики.

По-перше, ринкова інфраструктура виступає як «платформа» для малого підприємництва – вона забезпечує доступ до фінансових ресурсів, інформації, логістичних і сервісних послуг, які самостійно підприємства часто не в змозі сформулювати. Наприклад, дослідження показують, що в Україні стан розвитку ринкової інфраструктури прямо впливає на активність малого бізнесу: там, де інфраструктура слабша, темпи створення та виживання малих підприємств нижчі.

По-друге, взаємозв'язок проявляється через стимулювання інноваційної та підприємницької діяльності. Коли функціонують бізнес-інкубатори, центри підтримки, консультаційні сервіси – це створює сприятливі умови для малого бізнесу впроваджувати нові ідеї, розширювати виробництво чи послуги, виходити на нові ринки. Наприклад, в останніх дослідженнях підкреслюється, що інфраструктура підтримки малого підприємництва (консультаційно-інформаційна, фінансово-кредитна, організаційна) є одним із критично важливих чинників для успішного розвитку МСП в Україні.

По-третє, розвиток інфраструктури сприяє зниженню ризиків і витрат малого бізнесу. Малі підприємства, маючи обмежені ресурси, особливо вразливі до відсутності доступу до інформації, кредитів, логістики та ринків. Ринкова інфраструктура, виступаючи мережею підтримки, дозволяє зменшувати бар'єри входу на ринок, прискорювати оборот ресурсів, збільшувати масштаб

виробництва чи надання послуг. У цьому сенсі інфраструктура є не просто фоном, а активним фактором розвитку.

Ринкова інфраструктура як інституційна система відіграє важливу роль у формуванні умов для ефективного розміщення виробничих ресурсів і забезпечення динамічного розвитку регіонів. До її характерних рис належать: функціонування в межах загальноекономічної структури; потреба у значних початкових інвестиціях для створення об'єктів; довготривалий період окупності; можливість колективного використання її елементів; опосередкований, але вагомий вплив на ефективність виробництва; постійна трансформація складу об'єктів у зв'язку зі змінами етапів соціально-економічного розвитку [25].

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва», до інфраструктури підтримки МСП належать підприємства, установи та організації, незалежно від форми власності, які здійснюють діяльність, спрямовану на стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу, активізацію інвестиційних та інноваційних процесів, а також на просування продукції, послуг і результатів інтелектуальної діяльності на внутрішні та зовнішні ринки [26].

Згідно з позицією Н. Добрової, система підтримки малого підприємництва базується на інтеграції кількох ключових підсистем, серед яких: інформаційна, правова, фінансова, ресурсна та матеріально-технічна [27].

Науковець У. Бережницька запропонувала багатовекторну класифікацію інфраструктурних елементів, що забезпечують розвиток МСП, за кількома критеріями:

- 1) за формою власності та сектором – державна, приватна, громадська;
- 2) за комерційною спрямованістю – прибуткова або неприбуткова;
- 3) за масштабами і територіальною спрямованістю – міжнародна, національна, локальна (регіональна, міська, селищна, ОТГ), галузева або спеціалізована (інноваційна, виробнича, експортна);
- 4) за функціональними напрямками – правова (нормативна, адміністративна, управлінська), інформаційна (довідкова, консультаційна,

аналітична), освітня (тренінгова, навчальна), ресурсна (фінансова, матеріально-технічна, технологічна), супровідна (маркетингова, промоційна, організаційна, лобістська тощо) [28].

У національному контексті інфраструктура підтримки малого підприємництва формується через взаємодію державних інституцій, громадських організацій, приватного бізнесу та освітніх установ. Вони надають широкий спектр послуг – від регулювання та навчання до консалтингу і технічної підтримки – створюючи таким чином сприятливе середовище для функціонування підприємницьких ініціатив [29].

У науковій літературі найчастіше виокремлюються три основні складові ринкової інфраструктури, орієнтованої на підтримку малого бізнесу: фінансово-кредитна, інформаційно-консультаційна та організаційно-правова (рис. 1.2) [30]. У структурі фінансової підтримки важливу роль відіграють банківські установи, які забезпечують доступ до кредитних ресурсів для мікро- та малих підприємств.

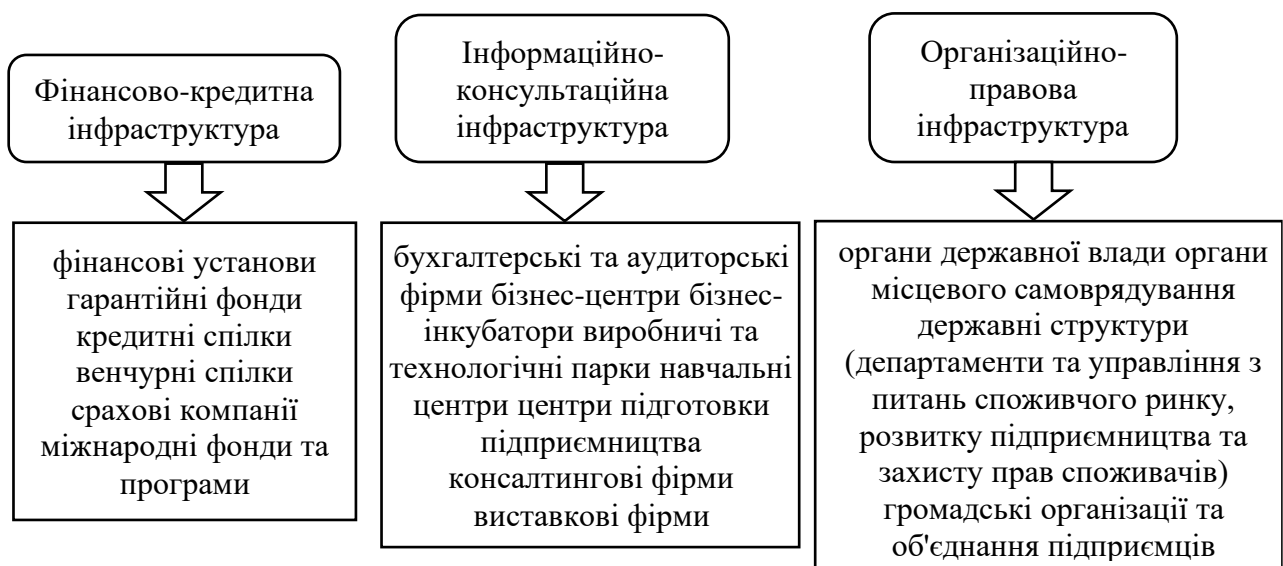

Рис. 1.2 Структурні складові ринкової інфраструктури підтримки малого підприємництва

Складено автором за даними [30]

До напрямів підтримки, що позитивно впливають на розвиток малого підприємництва, у фахових джерелах належать: інвестиційне й кредитне

фінансування; податкове стимулювання; залучення підприємств до участі у державних замовленнях; сприяння експортній діяльності; підтримка дослідницьких ініціатив; кадрова політика та регіональні програми розвитку [31]. Крім того, інфраструктура охоплює й завдання інформаційного, правового, адміністративного, рекламного, консалтингового, технологічного характеру, а також створення умов для функціонування високотехнологічного бізнесу [32].

Інша точка зору передбачає ширше трактування структури інфраструктури підтримки бізнесу, що включає виробничу, соціальну, екологічну, інституційну та інформаційну підсистеми.

На основі аналізу різних підходів до структурування інфраструктури малого бізнесу, узагальнено перелік її основних компонентів: фінансово-кредитна, інформаційно-консультаційна, організаційно-правова, виробничо-технічна, соціальна та екологічна складові. У свою чергу, інституційна структура формується на трьох рівнях – державному, регіональному та місцевому, кожен з яких має свій набір підтримуючих об'єктів і механізмів, закріплених у чинному законодавстві (рис. 1.3).

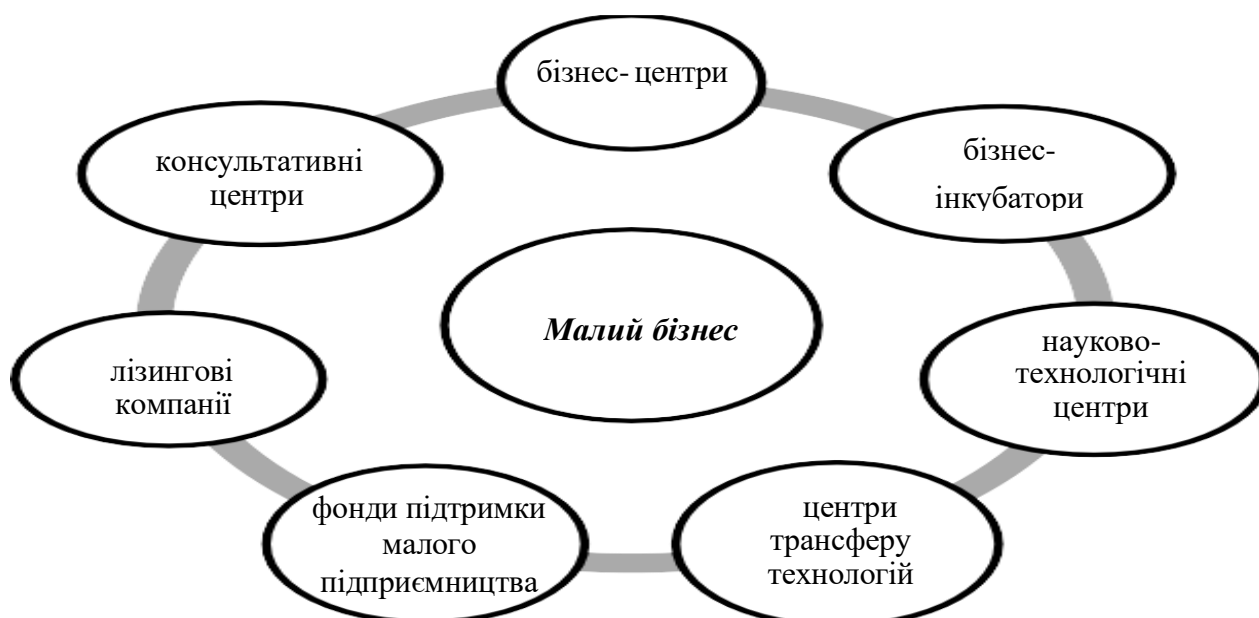

Рис. 1.3. Об'єкти інфраструктури підтримки малого підприємництва
Складено автором за даними [26]

У сучасних соціально-економічних умовах розвиток малого підприємництва є одним із пріоритетних напрямів державної політики, зокрема в контексті стимулювання зайнятості, забезпечення регіонального зростання та підтримки інноваційної активності. Одним із основних факторів, що визначає можливість для ефективного функціонування малих підприємств, є рівень розвитку ринкової інфраструктури. Саме інфраструктура створює ті умови, які забезпечують доступ до ресурсів, інформації, консультацій, ринків збуту та інвестицій.

З одного боку, ринкова інфраструктура формує середовище, у якому суб'єкти малого бізнесу можуть розпочинати свою діяльність з мінімальними ризиками. З іншого боку, вона забезпечує підтримку вже існуючих підприємств, сприяючи їхньому розширенню, підвищенню конкурентоспроможності та впровадженню інновацій. Зокрема, мова йде про функціонування таких структурних елементів, як бізнес-інкубатори, консультаційні центри, фінансово-кредитні установи, коворкінги, логістичні центри та маркетингові агентства.

Серед важливих механізмів впливу інфраструктури на малий бізнес варто виділити доступ до фінансування, інвестицій, навчання, правової допомоги, інформаційно-аналітичної підтримки, а також допомогу у просуванні товарів і послуг. Завдяки цим інструментам малі підприємства мають змогу ефективно входити на ринок, долати бар'єри масштабування, адаптуватись до змін ринкової кон'юнктури та підвищувати свою ефективність.

Окремої уваги заслуговує роль інфраструктури у зменшенні транзакційних витрат. Наявність консультаційно-інформаційних та сервісних служб дозволяє малим підприємствам зосередитись на основній діяльності, не витрачаючи надмірних ресурсів на пошук ринків, контрагентів, правову підтримку чи фінансування. Це, в свою чергу, позитивно позначається на загальній стабільності бізнес-середовища.

Важливо підкреслити, що взаємозв'язок між малим підприємництвом і ринковою інфраструктурою має виражений регіональний вимір. Регіони з розвинутою інфраструктурою характеризуються вищим рівнем підприємницької

активності, зростанням кількості нових бізнесів та більшим рівнем залучення до інноваційної діяльності. Натомість у районах зі слабким інфраструктурним забезпеченням спостерігається пригнічення ділової ініціативи, високі ризики для інвесторів і менша ефективність державних програм підтримки малого бізнесу.

Ще один аспект, який необхідно враховувати, це функція ринкової інфраструктури як адаптивного механізму, що забезпечує стабільність бізнесу в умовах криз, зокрема економічних потрясінь чи воєнних загроз. У таких умовах саме наявність розвиненої мережі підтримки фінансової, інформаційної, організаційної, може стати вирішальним чинником у виживанні підприємства.

Отже, можна констатувати, що розвиток малих підприємств і ринкової інфраструктури пов'язані між собою через низку механізмів: створення сприятливих умов, зниження бар'єрів, підвищення адаптивності та стимулювання інновацій. У наступному підрозділі буде здійснено аналіз конкретних елементів інфраструктури (фінансово-кредитна, інформаційно-консультаційна, логістична тощо) та їх впливу на мале підприємництво в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

2.1. Динаміка розвитку малого бізнесу в Україні

Упродовж останніх років сектор малого бізнесу в Україні демонструє значну динаміку: як кількісну (збільшення чи скорочення кількості підприємств), так і якісну (зміни у структурі, долі зайнятості, обсягах реалізації, інтеграції в ринки). Зміни в зовнішньому середовищі, а саме економічній, політичній, технологічній, активно впливають на розвиток цього сектору, зокрема через кризові явища, пандемію та війну. Також помітно, що саме малі підприємства стають важливою ланкою відновлення економіки і адаптації до нових умов, тому аналіз їх динаміки є надзвичайно актуальним.

Упродовж останніх років сектор малого бізнесу в Україні демонструє значну кількість суб'єктів і водночас стикається з викликами активності. За даними аналітиків, перед повномасштабним вторгненням 2022 року малим і середнім підприємствам (МСП) належало майже 99,97 % всіх зареєстрованих підприємств країни [33]. Це означає, що лише дуже мала доля корпоративного ринку приходить на середні та великі підприємства.

Також варто зазначити, що в статистичних збірниках Державної служби статистики України зафіксовано, що кількість діючих суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва відображає тенденцію, а саме: малі підприємства становлять переважну більшість підприємств за чисельністю (табл. 2.1) [34].

Як бачимо, динаміка кількості малих підприємств і фізичних осіб-підприємців (ФОП) в Україні протягом 2012-2023 рр. відображає складну і нестабільну соціально-економічну ситуацію в країні, зумовлену як внутрішніми трансформаціями, так і зовнішніми викликами, зокрема війною та пандемією. Так, у 2012-2013 рр. спостерігалось поступове зростання кількості малих

підприємств (з 344 тис. до 373,8 тис.), що супроводжувалося підвищенням загальної ділової активності. Така ситуація свідчить про відносну стабільність підприємницького середовища в ці роки. Одночасно зростала і кількість ФОП – основних суб'єктів малого бізнесу.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості суб'єктів малого бізнесу в Україні, 2012-2023 рр.

Рік	Малі підприємства (тис.)	Частка серед МБ (%)	ФОП (тис.)	Частка серед МБ (%)	Усього суб'єктів МБ (тис.)
2012	344,0	21,5	1 235,2	77,2	1 600,1
2013	373,8	21,7	1 328,7	77,2	1 722,1
2014	324,6	16,8	1 591,2	82,4	1 932,2
2015	327,8	16,6	1 630,9	82,6	1 974,3
2016	291,2	15,6	1 559,2	83,6	1 865,5
2017	322,9	17,9	1 466,8	81,3	1 805,1
2018	339,4	18,4	1 483,7	80,7	1 839,6
2019	362,3	18,7	1 561,0	80,4	1 941,6
2020	355,7	18,0	1 599,8	81,1	1 973,6
2021	352,7	18,0	1 585,4	81,0	1 956,2
2022	320,0	17,0	1 530,0	81,0	1 890,0
2023	335,0	17,5	1 580,0	81,5	1 938,0

Складено за даними [34]

Однак у 2014-2016 рр. кількість малих підприємств різко зменшилася, з 373,8 тис. до 291,2 тис., що на понад 80 тис. менше. Причинами стали політична криза, анексія Криму, бойові дії на сході України, скорочення ринку збуту, девальвація гривні, а також зниження інвестиційної привабливості. Частка малих підприємств серед усіх суб'єктів малого бізнесу впала з 21,7 % у 2013 р. до 15,6 % у 2016 р.

Період 2017-2019 рр. позначився помірним відновленням: зростання кількості малих підприємств до 362,3 тис. у 2019 році, що вказує на поступову стабілізацію економіки та покращення бізнес-клімату. Частка малих підприємств також зросла до 18,7 %, хоча абсолютне домінування зберігали ФОП, які традиційно становлять понад 80 % усіх суб'єктів малого бізнесу.

Пандемія COVID-19 у 2020-2021 рр. зумовила несуттєве зменшення малих підприємств (до 352,7 тис. у 2021 р.), однак варто зазначити, що ФОП майже не

зменшились у кількісному вимірі. Це свідчить про високу гнучкість і адаптивність малого бізнесу до несприятливих зовнішніх умов.

Найбільше падіння було зафіксовано у 2022 році, коли кількість малих підприємств скоротилася орієнтовно на 9-10 % (до 320 тис.) у порівнянні з попереднім роком. Це прямо пов'язано з наслідками повномасштабної війни: руйнуванням інфраструктури, евакуацією бізнесу з прифронтових регіонів, втратою ринків та логістичних ланцюгів. Зменшилася і кількість ФОП, однак меншою мірою – що вказує на збереження самозайнятості та мікропідприємництва навіть в умовах кризи.

У 2023 році спостерігається помірне відновлення малого бізнесу. Кількість малих підприємств зросла до приблизно 335 тис., що може бути зумовлено як поверненням частини бізнесу до активної діяльності, так і розвитком підприємництва у тилкових регіонах. Позитивна динаміка зберігається і в сегменті ФОП.

Зайнятість у секторі малого бізнесу є важливим індикатором як для оцінки стану підприємництва, так і для аналізу соціально-економічного впливу цього сектору. В умовах трансформації економіки, кризових явищ та регіональних диспропорцій кількість працівників, зайнятих у малому підприємстві дозволяє оцінити, наскільки успішно малі підприємства вбудовуються у ринок праці, створюють робочі місця та адаптуються до змін (рис. 2.1).

Упродовж 2012-2023 років структура зайнятості в секторі підприємництва в Україні зазнала суттєвих змін. Найвищий рівень зайнятості упродовж аналізованого періоду традиційно забезпечували середні підприємства. Проте, починаючи з 2020 року, кількість працівників у цьому сегменті почала знижуватись: якщо у 2019 році було зафіксовано піковий показник у 3088,4 тис. осіб, то вже у 2023 році цей показник зменшився до 2365,8 тис. осіб, що є свідченням негативного впливу як пандемії COVID-19, так і повномасштабної війни на економічну активність.

Малі підприємства, що є важливою частиною національної економіки, також демонструють спадну динаміку. Після періоду зростання у 2016-2020

роках (максимум – 1775,2 тис. осіб у 2020 році), відбулося зниження до 1369,8 тис. осіб у 2023 році. Така тенденція свідчить про зниження адаптаційної здатності малих підприємств до кризових явищ, зокрема в умовах воєнного часу, нестачі фінансових ресурсів та порушення логістичних ланцюгів.

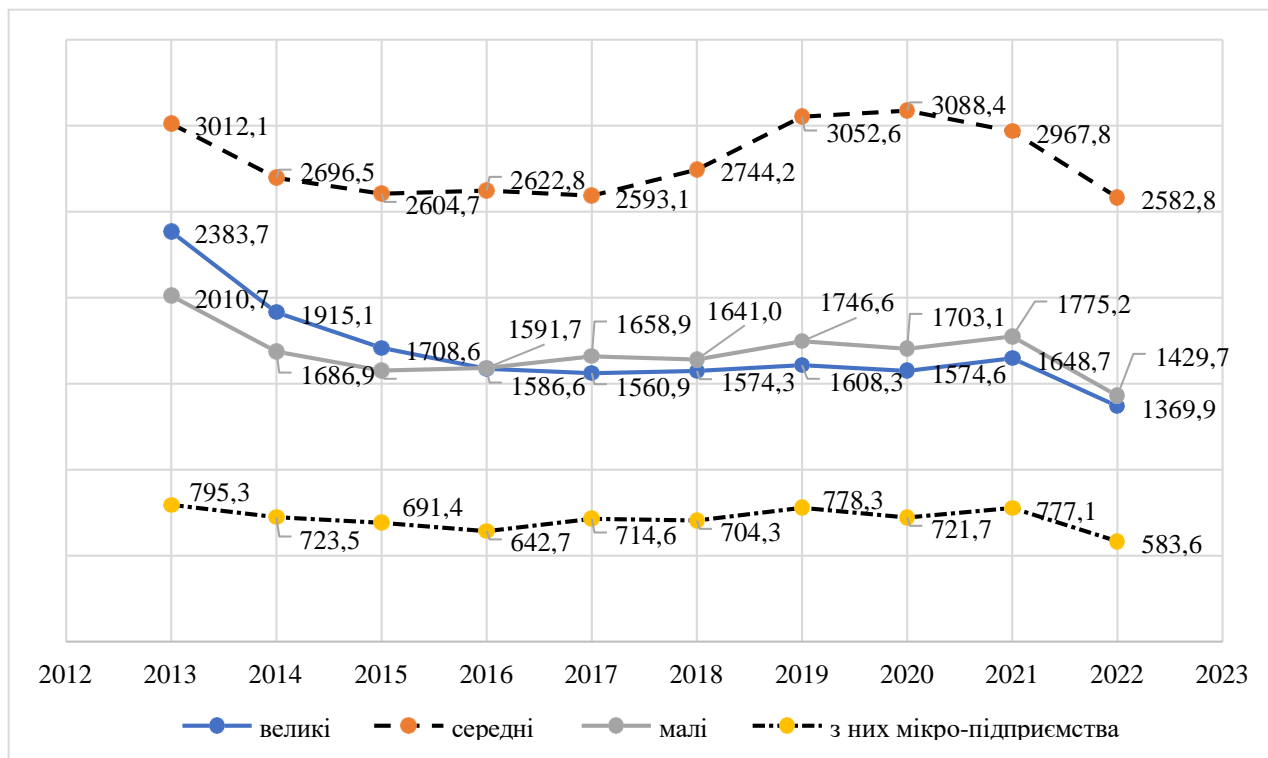

Рис. 2.1. Кількість зайнятих працівників з розподілом за видами підприємств (тис. осіб)

Узагальнено автором на основі [34]

Особливо уразливими залишаються мікропідприємства. Їхня чисельність працівників скоротилася з 795,3 тис. осіб у 2012 році до 563,6 тис. у 2023 році. Це зменшення свідчить про обмежені можливості найдрібнішого бізнесу адаптуватися до змін кон'юнктури ринку без належної інфраструктурної, консультаційної та фінансової підтримки.

Натомість великі підприємства, попри загальний спад зайнятості з 2383,7 тис. осіб у 2012 році до 1251,8 тис. у 2023 році, демонстрували відносно стабільну тенденцію у 2016-2020 роках, проте також суттєво постраждали після 2021 року.

Таким чином, частка зайнятих у секторі малого бізнесу, хоча і залишається помітною, зменшується у динаміці. Це свідчить про необхідність посилення державної підтримки малого підприємництва, зокрема в частині стимулювання зайнятості, спрощення доступу до фінансування, захисту прав працівників та створення сприятливого підприємницького середовища в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

На рисунку 2.2 зображено динаміку частки підприємств різних розмірів (великих, середніх, малих та мікропідприємств) у загальній структурі юридичних осіб-платників ЄДРПОУ упродовж 2013-2023 років..

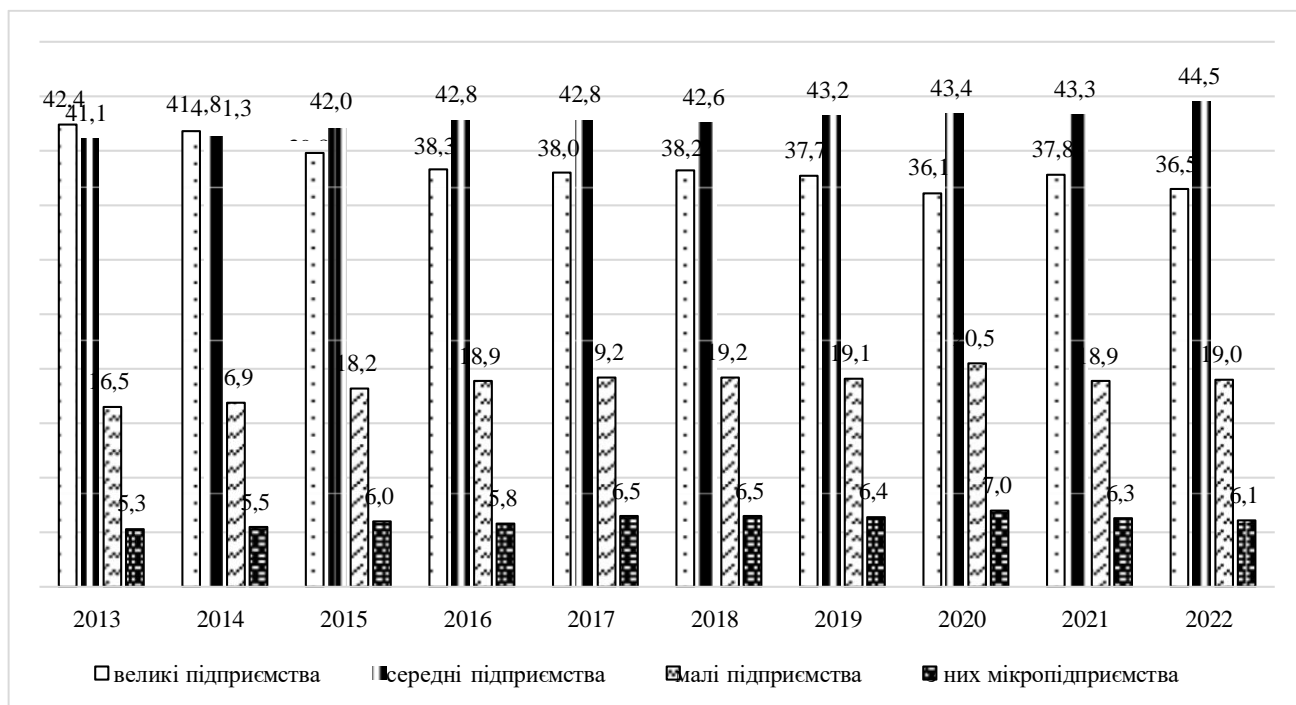

Рис. 2.2. Обсяг реалізованої продукції підприємствами (у % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) відповідного виду діяльності)

Складено автором на основі [34; 35]

Протягом досліджуваного періоду спостерігається переважна частка великих підприємств, яка незначно коливалася від 42,0 % у 2015 році до 44,5 % у 2023 році. Це свідчить про стійке домінування крупного бізнесу у загальній структурі господарських суб'єктів.

Водночас, частка малих підприємств поступово зменшувалась: якщо у 2013 році вона становила 16,5 %, то у 2023 – лише 13,6 %. Така динаміка може свідчити як про високу вразливість малого бізнесу в умовах економічної нестабільності та війни, так і про недостатню підтримку з боку держави.

Мікропідприємства, що є найбільш численною групою серед малих, продемонстрували ще помітніше скорочення – з 8,3 % у 2013 до 7,1 % у 2023 році, при чому найнижчі показники спостерігалися у 2021–2022 роках (6,6-6,7 %). Середні підприємства у структурі залишалися на рівні приблизно 38-36 % упродовж всього періоду, з невеликими коливаннями, що свідчить про відносну стабільність цього сектору.

Загалом, тенденція до концентрації ринку у великих підприємствах та зменшення ролі малого бізнесу потребує системного аналізу з боку держави та наукової спільноти, оскільки втрата частки малого бізнесу може негативно позначатися на гнучкості та інноваційності економіки.

У сучасних умовах розвиток малого підприємництва в Україні перебуває під постійним впливом низки зовнішніх чинників, серед яких найсуттєвішими стали пандемія COVID-19, повномасштабна війна Росії проти України, а також супутні економічні кризи, що істотно змінили параметри функціонування бізнесу.

Зокрема, пандемія COVID-19 у 2020-2021 роках спричинила тимчасове припинення діяльності багатьох малих і мікропідприємств через карантинні обмеження, скорочення попиту, логістичні труднощі та падіння купівельної спроможності населення. За офіційними даними, частка малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції зменшилася, особливо у сферах торгівлі, послуг, готельно-ресторанного бізнесу. Проте, поряд із негативними наслідками, пандемія стимулювала трансформацію бізнес-моделей, а саме зросла частка онлайн-продажів, доставки, впровадження цифрових технологій у малій торгівлі та сервісах.

Ще більш серйозним викликом стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році. У перші місяці війни, за результатами

опитувань Європейської бізнес асоціації, понад 70 % підприємств малого бізнесу повністю або частково призупинили свою діяльність. Значна частина підприємств була змушена релокуватись, змінити профіль або тимчасово закритися. Особливо складною ситуація залишалася у східних, південних та північних регіонах країни, де велика кількість підприємств втратили доступ до ринків, постачальників, інфраструктури й трудових ресурсів.

Водночас, уже з другої половини 2022 року простежуються ознаки поступового відновлення діяльності малого бізнесу, передусім у західних регіонах, а також у сферах, що демонструють підвищену гнучкість і адаптивність (інформаційні технології, доставка, медичні послуги, легка переробка тощо). За попередніми оцінками, частка малих підприємств у загальному обсязі реалізації в 2023 році знизилась, проте темпи падіння були менш критичними порівняно з 2022 роком [36].

Крім безпекових ризиків, вагомим дестабілізуючим фактором залишається економічна нестабільність – інфляція, зростання цін на енергоносії, девальвація національної валюти та зниження платоспроможного попиту. Для багатьох суб'єктів малого підприємництва це означало підвищення собівартості продукції, втрату ринків збуту та труднощі з отриманням фінансування.

Водночас, держава вжила низку заходів для пом'якшення впливу кризових явищ на малий бізнес. Серед них – програми пільгового кредитування (зокрема, «5-7-9 %»), грантова підтримка («Робота»), податкові пільги, розширення доступу до державних замовлень для МСП. Ці механізми дозволили частині підприємців зберегти активність, модернізувати виробництво або започаткувати нові напрямки діяльності.

Отже, зовнішні шоки останніх років стали серйозним випробуванням для малого підприємництва в Україні. Водночас, вони виступили каталізатором структурних змін, змусивши підприємства адаптуватися, переосмислити стратегії розвитку й активніше використовувати можливості, що надаються інфраструктурою підтримки.

Розвиток малого підприємництва в Україні демонструє виразну

регіональну диференціацію, що є наслідком відмінностей у рівні економічного розвитку територій, доступності інфраструктури, інвестиційної привабливості, чисельності населення, географічного розташування та наявності ресурсної бази. У різних регіонах країни спостерігаються як значні потенційні можливості, так і суттєві обмеження, що впливають на активність суб'єктів малого бізнесу.

Так, місто Київ традиційно посідає перше місце за кількістю малих підприємств та обсягами реалізованої продукції. Це зумовлено високою концентрацією фінансових, адміністративних і сервісних центрів, наявністю платоспроможного попиту, розвиненою інфраструктурою та привабливими умовами для інвестування. Значну активність демонструють також Дніпропетровська, Львівська, Одеська та Харківська області, які мають потужний промисловий або логістичний потенціал.

Натомість рівень підприємницької активності у північних та східних регіонах, зокрема в Сумській, Чернігівській, Луганській та Донецькій областях, є помітно нижчим. Це пояснюється як воєнними діями та втратами частини територій, так і значним зниженням ділової активності, міграційними процесами та обмеженим доступом до інфраструктури підтримки.

Західні області, попри менший індустріальний потенціал, демонструють позитивну динаміку розвитку малого бізнесу. Особливо активізувався малий бізнес у Закарпатській, Івано-Франківській та Тернопільській областях, що пов'язано з переміщенням частини бізнесу із зони бойових дій, розвитком крафтового виробництва, туризму, сервісу та ІТ-сектору.

Варто відзначити, що за даними Державної служби статистики України, найбільші диспропорції спостерігаються не лише у кількості діючих малих підприємств, але й у частці зайнятих у цьому секторі, обсягах реалізованої продукції, рівні доступу до фінансових ресурсів та консультаційної підтримки. Нерівномірність розвитку також зумовлена тим, що інституційна інфраструктура (бізнес-інкубатори, фонди підтримки, хаби) нерівномірно розподілена між регіонами.

Таким чином, розвиток малого підприємництва в Україні є нерівномірним,

а регіональні диспропорції мають як економічну, так і інфраструктурну природу. Зменшення цих диспропорцій потребує посилення ролі державної регіональної політики, спрямованої на стимулювання розвитку малого бізнесу в депресивних регіонах, зокрема шляхом надання податкових пільг, фінансової підтримки та розвитку інфраструктури.

2.2. Оцінка інфраструктурного забезпечення малих підприємств

Оцінка інфраструктурного забезпечення малого підприємництва є важливим елементом аналізу умов функціонування цього сектору в Україні. Ринкова інфраструктура, як уже зазначалося, виступає необхідною основою для забезпечення сталого розвитку малих підприємств, сприяє їх інтеграції в економічні процеси, а також формує середовище для зростання конкурентоспроможності та інноваційності.

У реаліях української економіки інфраструктура підтримки малого бізнесу включає мережу організацій, установ і механізмів, які надають підприємцям доступ до інформаційних, фінансових, правових, консультаційних і логістичних ресурсів. До таких елементів інфраструктури належать: регіональні фонди підтримки підприємництва, бізнес-інкубатори, центри розвитку малого бізнесу, торгово-промислові палати, профільні освітні програми, мережі державних та приватних консультаційних центрів.

Проте рівень розвитку цієї інфраструктури суттєво варіюється в залежності від регіону. Наприклад, у великих економічних центрах, як-от Київ, Дніпро, Харків, Львів чи Одеса, спостерігається відносно висока концентрація інфраструктурних об'єктів, зокрема доступ до фінансових установ, хабів, центрів підтримки експорту та інвестицій. Натомість у менш розвинених або постраждалих від війни регіонах інфраструктурна база є вкрай обмеженою або взагалі відсутньою.

За даними Державної регуляторної служби та Офісу з розвитку

підприємництва та експорту, в Україні налічується понад 100 організацій, що безпосередньо працюють у сфері підтримки малого бізнесу, однак лише близько 30 % з них забезпечують комплексне обслуговування, включаючи фінансову підтримку, навчання, менторинг і допомогу з виходом на ринки.

Одним із критичних вузьких місць залишається фінансово-кредитна інфраструктура. Незважаючи на наявність програм мікрокредитування, грантової підтримки та державних ініціатив (наприклад, «єРобота»), малі підприємства часто стикаються з проблемами доступу до коштів через високі відсоткові ставки, вимоги щодо застави та обмежену інформаційну підтримку.

Не менш важливим аспектом є якість інформаційно-консультаційної інфраструктури. Хоча на загальнодержавному рівні функціонують окремі платформи підтримки (наприклад, Дія.Бізнес), їхнє регіональне покриття ще не є всеохопним. У багатьох громадах підприємці не мають доступу до фахової юридичної або маркетингової допомоги, що знижує ефективність їхньої діяльності.

Варто зазначити, що в умовах війни інфраструктурне середовище зазнало суттєвих втрат – зруйновано або втрачено частину об'єктів, переміщено бізнеси, а також зміщено фокус державної підтримки на гуманітарні та оборонні цілі. У таких умовах особливої актуальності набуває питання створення адаптивної інфраструктури, здатної швидко реагувати на зміни середовища та підтримувати підприємців у кризових ситуаціях.

З метою стимулювання економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності регіонів, залучення інвестицій, створення нових робочих місць, а також формування сучасної виробничо-ринкової інфраструктури в Україні активно розвивається мережа індустріальних парків [36]. Станом на кінець 2023 року до офіційного Реєстру індустріальних (промислових) парків було внесено 65 об'єктів, серед яких у 48 вже визначені керуючі компанії, а 19 мають зареєстрованих резидентів.

Щодо територіального розподілу, найбільша кількість індустріальних парків зосереджена у Львівській області (15), а також у місті Києві та Київській

області (загалом 11) і Закарпатській області (6). Водночас найвищий рівень розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва спостерігається у Києві, а також у Харківській і Полтавській областях.

Для оцінки ефективності інноваційної інфраструктури в розрізі регіонів доцільно звернутися до показників Індексу цифрової трансформації, який дозволяє простежити ступінь цифрової зрілості територіальних громад та їхню готовність до впровадження інноваційних рішень (рис. 2.3).

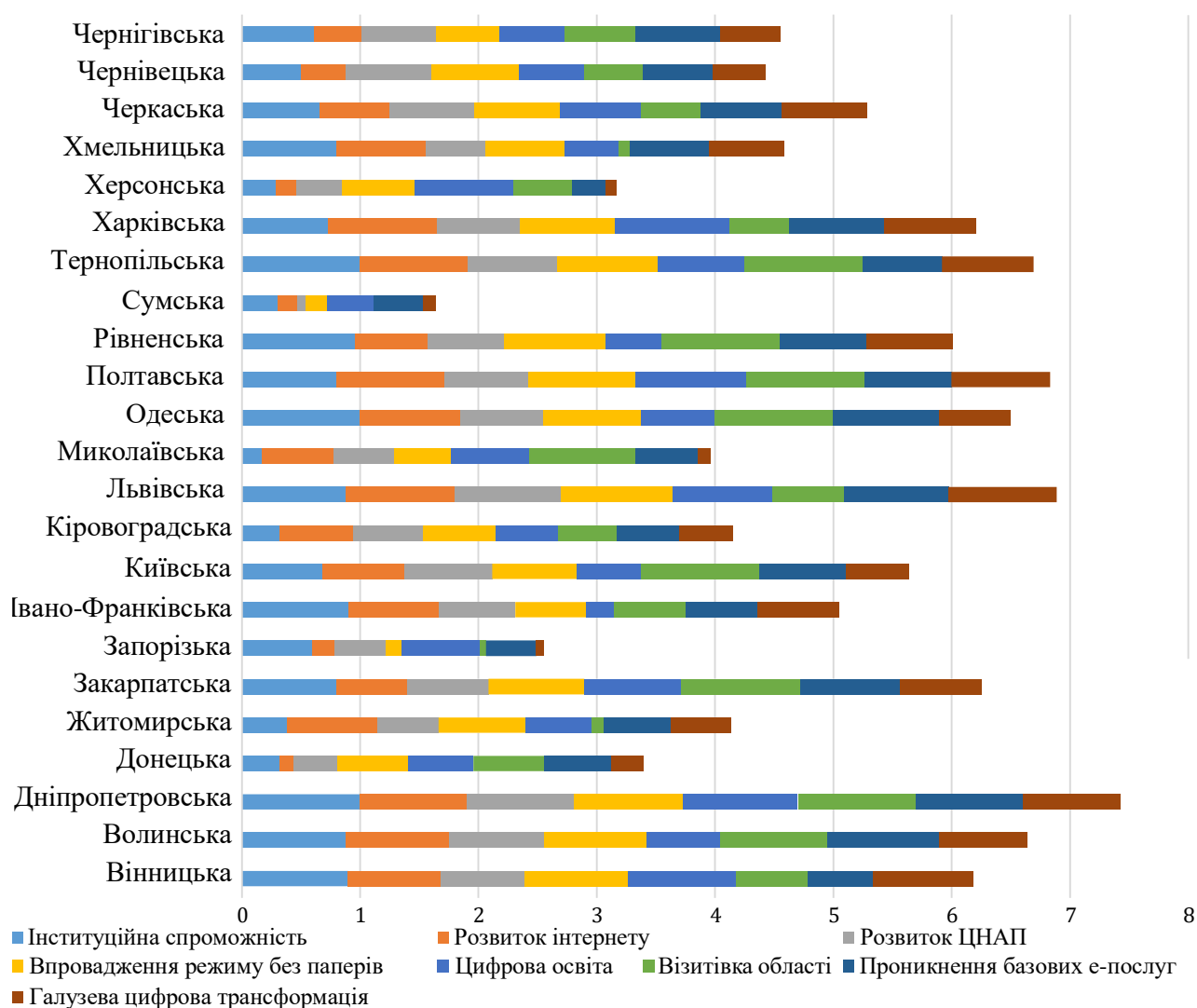

Рис. 2.3. Індекс цифрової трансформації України в розрізі субіндексів і областей в 2023 році

Складено за даними: [37]

Рисунок ілюструє ступінь цифрової зрілості регіонів України у 2023 році

за шістьма основними напрямками: цифрове врядування, цифрова економіка, цифрові фінанси, цифрова освіта, цифрові послуги та смарт-регіони. Найвищі показники цифрової трансформації зафіксовано у Київській, Дніпропетровській, Львівській, Вінницькій та Полтавській областях. Ці регіони демонструють високий рівень впровадження цифрових інструментів у бізнес-сфері, публічному управлінні, фінансах і освітніх процесах, що створює потужну інфраструктурну базу для підтримки малого підприємництва. Тут сконцентровано більшість індустриальних парків, бізнес-інкубаторів, цифрових платформ для реєстрації та адміністрування бізнесу, що значно полегшує старт і розвиток МСП.

Натомість Луганська, Закарпатська, Рівненська та Чернівецька області мають низький рівень цифрової трансформації. У цих регіонах інфраструктура для цифрової взаємодії бізнесу з державою, фінансовими установами та споживачами залишається недостатньо розвиненою. Це значно ускладнює ведення бізнесу, особливо в умовах високої конкуренції та обмежених ресурсів.

Середній рівень цифрової інфраструктури спостерігається у Черкаській, Хмельницькій, Тернопільській, Кіровоградській областях, де є окремі позитивні тенденції, зокрема у сфері цифрового врядування та освіти, однак загальний рівень доступності цифрових послуг для бізнесу потребує покращення.

Таким чином, регіональна нерівномірність цифрової трансформації безпосередньо впливає на умови функціонування малого бізнесу: у розвиненіших регіонах підприємці мають кращий доступ до фінансів, сервісів і державної підтримки, тоді як у менш цифровізованих – відчують інфраструктурні бар'єри, що стримують розвиток підприємницької ініціативи. Це вимагає посилення державної політики щодо вирівнювання інфраструктурних можливостей і підтримки цифрової модернізації на місцевому рівні.

Оцінка інфраструктурного забезпечення малого підприємництва не повинна обмежуватись лише кількісними параметрами – важливо враховувати і якісний рівень надання відповідних послуг. Зокрема, йдеться про ефективність інституційної підтримки, її доступність, прозорість та відповідність потребам

суб'єктів малого бізнесу. Нерідко навіть у регіонах із достатньою кількістю центрів підтримки підприємництва ці установи не забезпечують комплексного супроводу – навчання, фінансової допомоги, менторства та виходу на нові ринки.

Ще одним важливим елементом є залучення інфраструктурних об'єктів до міжнародних програм, що фінансуються донорами або реалізуються ЄС, ПРООН, GIZ, USAID. Програми COSME, EU4Business, Horizon Europe відкривають значні можливості для українського малого бізнесу, проте рівень обізнаності та спроможність місцевих інституцій супроводжувати підприємців у таких ініціативах залишається обмеженим.

Необхідно також звернути увагу на взаємодію інфраструктури з громадськими організаціями, освітніми установами та стартап-екосистемами. У ряді регіонів саме університети чи громадські хаби стали осередками підприємницької активності – створюють акселераційні програми, стартап-школи, консультаційні платформи. Такі моделі варто підтримувати та масштабувати.

Цифрова доступність інфраструктури також є важливим фактором. Хоча національні проєкти на кшталт "Дія.Бізнес" пропонують онлайн-допомогу підприємцям, їх покриття досі є фрагментарним. У багатьох громадах малі підприємці залишаються без доступу до базових консультацій, електронних сервісів чи цифрових інструментів управління бізнесом.

Крім того, інфраструктура малого бізнесу повинна враховувати логістичний фактор, який особливо загострився у воєнний час. Порухення транспортних шляхів, нестача складів, обмежений доступ до перевезень – все це потребує створення альтернативних логістичних рішень, мобільних складів, релокаційних платформ тощо.

В умовах постійної турбулентності зростає потреба в адаптивних і кризостійких моделях інфраструктури підтримки, здатних швидко реагувати на нові виклики. Це можуть бути дистанційні формати підтримки (онлайн-хаби, віртуальні консультаційні платформи), мобільні сервісні пункти для громад у прифронтових чи деокупованих територіях тощо.

На завершення, доцільно враховувати і громадську оцінку ефективності інфраструктури. Результати соціологічних опитувань малого бізнесу щодо якості державних сервісів, рівня доступності до фінансів, швидкості отримання допомоги можуть стати важливим індикатором для формування подальшої політики у сфері МСП. Такі підходи дозволяють перейти від формального обліку об'єктів інфраструктури до оцінки її реального впливу на розвиток підприємництва.

Таким чином, всебічна оцінка інфраструктурного забезпечення малого бізнесу повинна враховувати не лише наявність інституцій, а й ступінь їхньої функціональної ефективності, цифрової зрілості, залучення до міжнародних практик та спроможності до динамічної адаптації у воєнних і кризових умовах.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективне інфраструктурне забезпечення є одним з головних чинників успішності малого бізнесу. Тому подальший розвиток інституцій підтримки, розширення доступу до фінансових ресурсів, формування мережі бізнес-сервісів на рівні громад мають стати пріоритетними напрямками державної політики у сфері МСП.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Зарубіжний досвід підтримки малого підприємництва

У контексті трансформації української економіки, особливо в умовах післявоєнного відновлення, важливим завданням є опрацювання ефективних механізмів підтримки малого підприємництва. У цьому зв'язку доцільно звернути увагу на зарубіжний досвід, що дозволяє виявити перевірені підходи, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

Насамперед варто зазначити, що у різних країнах світу сформувалися відмінні моделі державної підтримки малого бізнесу, які відображають особливості економічного устрою, історичних традицій та рівня державного втручання у підприємницьку сферу. Водночас усі моделі об'єднують прагнення створити сприятливе середовище для функціонування та розвитку малого бізнесу, зокрема через доступ до фінансів, консультацій, освітніх послуг та державних закупівель.

Характерною рисою американської моделі підтримки малого бізнесу є наявність потужної централізованої інституції – Адміністрації з питань малого бізнесу США (SBA). Заснована ще у 1953 році, ця установа відіграє ключову роль у створенні сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва. Зокрема, SBA надає підприємцям доступ до широкого спектра програм, які охоплюють як фінансову, так і нефінансову підтримку. До найважливіших інструментів слід віднести програму мікрокредитування, яка дозволяє новоствореним або мікропідприємствам отримати кредити в розмірі до \$50 000 USD через мережу некомерційних партнерів [38]. При цьому SBA не видає кредити безпосередньо, а гарантує їх повернення, що знижує ризики для банків і розширює доступ підприємців до фінансування.

Окрім фінансування, велике значення має програма кредитних гарантій 7(a), яка є найпоширенішим інструментом SBA. Вона дає змогу підприємцям отримувати кредити з меншими вимогами до застави та кредитної історії, що особливо важливо для новачків на ринку [38]. Водночас SBA підтримує підприємства через доступ до державних закупівель, реалізуючи програму участі малих бізнесів у тендерах федерального рівня, де частка замовлень резервується саме для таких компаній.

Варто також згадати про освітньо-консультаційні ініціативи, які реалізуються через мережу центрів розвитку малого бізнесу, жіночі бізнес-центри та програми для ветеранів. Ці структури забезпечують підприємців консультаціями, навчальними заходами, допомогою у складанні бізнес-планів, аналізі ринку тощо.

У свою чергу, у Великій Британії координаційні функції у сфері підтримки малого бізнесу виконує British Business Bank (BBB) – державна фінансова установа, яка не кредитує підприємства напряму, але оперує значними інвестиційними портфелями через комерційні банки, венчурні фонди та фінтех-платформи [39]. BBB забезпечує гарантії для комерційних позик, що дозволяє знизити бар'єри входу на ринок для підприємців, які не мають достатньої кредитної історії або заставного майна.

Важливою складовою британської моделі є платформа Start Up Loans, яка орієнтована на підтримку підприємців-початківців. У рамках цієї ініціативи фізичні особи, які мають бізнес-ідею, але ще не зареєстрували компанію, можуть отримати пільговий кредит (до £25,000) з фіксованою процентною ставкою та трирічним терміном погашення. Унікальність програми полягає в поєднанні фінансової та менторської підтримки: після отримання кредиту підприємець закріплюється за досвідченим ментором, який супроводжує його в перші місяці розвитку бізнесу [39].

Отже, як американська, так і британська моделі демонструють системний підхід до підтримки малого підприємництва, який поєднує доступ до капіталу, консультаційні послуги, освітні програми та залучення до державних проєктів.

Така багатовекторна підтримка створює умови не лише для відкриття бізнесу, а й для його сталого розвитку.

Серед країн Європейського Союзу Німеччина вважається зразковим прикладом ефективної підтримки малого та середнього бізнесу. Важливою особливістю німецької моделі є концепція «Mittelstand», що охоплює не лише малі, а й середні інноваційно-орієнтовані підприємства, які часто залишаються у власності родин і мають довгострокові бізнес-стратегії [40]. Саме цей сектор формує основу економіки країни, забезпечуючи близько 60% усіх робочих місць у приватному секторі.

Важливою фінансовою інституцією, що забезпечує підтримку підприємців, є KfW Bankengruppe – державний банк розвитку, створений після Другої світової війни. Він пропонує малій бізнес-спільноті кредити зі зниженими ставками, з тривалим терміном погашення та мінімальними вимогами до забезпечення. Програма ERP-Gründerkredit спрямована на фінансування стартапів, молодих підприємств і навіть підприємців без досвіду, що прагнуть реалізувати нові бізнес-ідеї [40].

Крім фінансування, в Німеччині активно функціонує мережа бізнес-інкубаторів, технологічних парків і кластерів, яка створює екосистему для підтримки інновацій. При університетах діють стартап-центри, де підприємці можуть отримати консалтинг, доступ до лабораторій, менторство та допомогу в патентуванні продуктів. Державні програми надають гранти студентам, викладачам і науковцям, які мають бізнес-ідеї з комерційним потенціалом.

У Франції, натомість, центральну роль у фінансовій підтримці малого бізнесу виконує державний інвестиційний банк Bpifrance, що надає кредити, субсидії, гарантії та венчурне фінансування. Завдяки цьому підприємці мають змогу отримувати ресурси не лише для поточної діяльності, а й для модернізації, досліджень та виходу на нові ринки [41].

Французький уряд також стимулює інноваційне підприємництво через програми, пов'язані з цифровізацією, екологічними трансформаціями та промисловими інноваціями. Наприклад, La French Tech – це державна ініціатива,

що підтримує стартапи через фінансування, акселераційні програми, маркетингову підтримку та міжнародну експансію [41]. Крім того, в країні активно працює мережа кластерів, які об'єднують підприємства, університети та дослідницькі центри для спільної розробки інноваційних продуктів.

Отже, у Німеччині та Франції спостерігається інституційно сформована екосистема, що забезпечує не лише фінансову, а й консультаційну та інноваційну підтримку МСП, що є важливим фактором їх стійкості та глобальної конкурентоспроможності.

У країнах Центрально-Східної Європи, зокрема у Польщі, моделі підтримки малого підприємництва формувалися на перетині ринкових реформ і євроінтеграції. Одним із основних чинників, що вплинув на сучасну структуру підтримки МСП, стала можливість використання структурних фондів Європейського Союзу.

У Польщі реалізація політики підтримки малого бізнесу здійснюється через Польське агентство розвитку підприємництва (PARP), а також мережу регіональних агенцій розвитку, які працюють на місцях. Вони надають консультаційні послуги, сприяють участі в тендерах, допомагають у підготовці бізнес-планів та реалізують навчальні програми для підприємців [42].

Особливу увагу приділено програмам інноваційного підприємництва, серед яких вирізняється «Start in Poland» – найбільша в Центрально-Східній Європі програма підтримки стартапів. Вона включає фінансування у формі грантів, участь у бізнес-акселераторах, залучення венчурного капіталу, а також підтримку виходу на міжнародні ринки [42].

У свою чергу, Естонія, як одна з найцифровізованіших країн Європи, вибудувала свою модель підтримки малого бізнесу навколо електронного урядування та стартап-екосистеми. Створена платформа Startup Estonia виконує роль координатора державної політики щодо технологічного підприємництва, об'єднуючи державні органи, інвесторів, навчальні заклади та приватні компанії [43]. Особливістю естонської моделі є електронне громадянство (e-Residency) – програма, яка дозволяє нерезидентам країни зареєструвати бізнес онлайн,

управляти рахунками, подавати податкову звітність і вести господарську діяльність з будь-якої точки світу. Це не лише відкриває Естонію для міжнародних підприємців, а й створює передумови для залучення іноземних інвестицій.

Таким чином, Польща зосередилася на інституційній децентралізації підтримки, а Естонія – на технологічній простоті ведення бізнесу. Обидва приклади свідчать про те, що адаптовані до національних умов моделі можуть забезпечити високу ефективність підтримки малого підприємництва.

Таким чином, аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що ефективна підтримка малого бізнесу ґрунтується на комплексному підході, який поєднує фінансові, консультаційні, інституційні та освітні інструменти. Для України особливо актуальним є розвиток регіональних мереж підтримки, створення доступних платформ фінансування, а також цифровізація процедур отримання послуг.

Урахування зарубіжного досвіду дозволяє не лише перейняти кращі практики, але й уникнути типових помилок у побудові національної системи підтримки малого підприємництва. На основі аналізу зарубіжного досвіду можна зробити висновок, що підтримка малого бізнесу у розвинених країнах реалізується через широкий спектр інструментів. Водночас, набір таких інструментів залежить від специфіки економічної моделі держави, рівня централізації, інноваційного потенціалу та цифрової зрілості.

З метою систематизації наявних підходів до підтримки малого підприємництва у різних країнах, доцільно представити порівняльну таблицю, яка охоплює основні напрями державної політики в цій сфері (табл. 3.1).

Як видно з таблиці, усі країни використовують багатокomпонентні моделі підтримки, в яких фінансові інструменти тісно поєднуються з консалтинговими, інноваційними та цифровими елементами. Найбільш структуровану систему спостерігаємо у США та Німеччині, де підтримка МСП базується на стабільно функціонуючих державних інституціях та великій мережі інкубаторів і консультаційних центрів.

Таблиця 3.1

Порівняння інструментів підтримки малого підприємництва у вибраних країнах

Країна	Фінансування	Гарантії / пільгові кредити	Державне замовлення	Консалтинг, навчання	Інкубатори / технопарки
США	SBA мікрокредити, програма 7(a), гранти SBIR	Гарантії до 85% для кредитів	Програми резервування тендерів для МСП	Центри розвитку малого бізнесу, програми для ветеранів	Частина програм SBIR, бізнес-хаби
Велика Британія	Start Up Loans, венчурне фінансування через BBB	Гарантії через British Business Bank	Частковий доступ до державних закупівель	Менторська підтримка, освітні програми	Акселератори при університетах
Німеччина	KfW-кредити, ERP-програми	Зниження процентних ставок, довгострокові кредити	Так, через національні програми інновацій	Програма EXIST, консалтинг	Мережа технопарків і кластерів
Франція	Кредити від Bpifrance, гранти	Державні гарантії під кредити, венчурні фонди	Спрощений доступ до тендерів	Навчання, акселератори	Кластери
Польща	ЄС-фінансування, програма «Start in Poland»	Регіональні агентства гарантій	Участь у державних тендерах через PARP	Навчання, консалтинг, регіональні офіси підтримки	Центри підтримки стартапів
Естонія	Підтримка стартапів через Startup Estonia	Надається через EAS та банки-партнери	Обмежений, але прозорий доступ через портали	Онлайн-академії, менторські програми	E-Residency, стартап-хаби

Складено за даними [38-43]

Велика Британія, Франція і Польща демонструють приклади інтегрованих моделей, де фінансування супроводжується навчанням і менторством, а окрему роль відіграють державні банки розвитку. У той же час, Естонія – приклад цифрово орієнтованої країни, яка за короткий час вибудувала ефективну онлайн-платформу для реєстрації, обслуговування та міжнародної інтеграції малого бізнесу.

Важливо наголосити, що успішні моделі не обмежуються лише фінансуванням. Значний акцент робиться на доступності послуг, спрощеній взаємодії з державою, а також на стимулюванні інноваційної активності малого

бізнесу. Цей досвід є надзвичайно корисним для України, де розвиток сучасної інфраструктури підтримки МСП ще перебуває на етапі становлення.

Аналіз зарубіжного досвіду підтримки малого підприємництва дозволяє зробити кілька важливих висновків щодо принципів, підходів та інструментів, які застосовуються у провідних країнах світу. По-перше, у більшості держав спостерігається системність та комплексність підходів до стимулювання розвитку малого бізнесу. Йдеться не лише про надання фінансування, а й про супутні інструменти, зокрема: консультаційну, освітню, менторську підтримку, сприяння в участі у державних закупівлях, розвиток інфраструктури інновацій (інкубатори, технопарки, акселератори).

По-друге, важливу роль відіграють централізовані або спеціалізовані інституції, які координують державну політику в цій сфері. Прикладом є SBA у США, British Business Bank у Великій Британії, KfW у Німеччині або Bpifrance у Франції. Наявність таких установ підвищує ефективність реалізації програм, забезпечує довіру з боку бізнесу та створює прозорі умови доступу до ресурсів.

По-третє, спільною тенденцією є орієнтація на інновації та технологічний розвиток, що особливо простежується у програмах SBIR (США), EXIST (Німеччина), La French Tech (Франція), Start in Poland (Польща) та Startup Estonia. Таким чином, підтримка спрямовується не лише на виживання бізнесу, а й на його зростання, масштабування та інтеграцію в глобальні ринки.

По-четверте, у сучасних умовах цифровізації економіки важливим чинником ефективної взаємодії між державою та підприємцями є електронні платформи, портали та сервіси, які забезпечують швидке та прозоре отримання послуг. Особливо яскравим прикладом цього є досвід Естонії з програмою e-Residency, яка фактично нівелює географічні обмеження для започаткування бізнесу.

Водночас варто підкреслити, що жодна модель не є універсальною – кожна з них враховує специфіку національного контексту, рівень розвитку інституцій, соціально-економічну структуру та ментальність населення. У цьому зв'язку адаптація успішних практик до українських реалій повинна супроводжуватись

врахуванням локальних особливостей, включно з децентралізацією, рівнем цифрової грамотності та обмеженістю бюджетних ресурсів.

З огляду на вищенаведене, для України доцільним є створення єдиної інституційної структури підтримки малого бізнесу на державному рівні, розвиток мережі регіональних центрів консалтингу та фінансування, активне впровадження цифрових сервісів для підприємців, а також стимулювання інноваційної активності через грантові та акселераційні програми.

Таким чином, досвід інших країн може і повинен бути використаний як джерело ефективних рішень для формування стійкого та конкурентоспроможного малого бізнесу в Україні.

3.2. Рекомендації щодо покращення інфраструктурного середовища для малих підприємств в Україні

Малі підприємства відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку країни, сприяючи зайнятості, конкуренції та розвитку інновацій. Однак ефективність їх функціонування значною мірою залежить не лише від доступу до фінансових ресурсів, а й від якісного інфраструктурного середовища, яке охоплює наявність сервісів підтримки, консультаційних центрів, бізнес-інкубаторів, технопарків, електронних сервісів тощо.

На сьогодні інфраструктура підтримки малого підприємництва в Україні знаходиться на етапі становлення. Хоча на рівні законодавства задекларовано підтримку МСП, на практиці існує обмежений доступ до сервісів, нерівномірність їх розподілу між регіонами, а також фрагментарність у роботі державних і місцевих інституцій. Діють окремі центри підтримки підприємництва при органах влади або громадських організаціях, однак їхня ефективність часто залежить від зовнішнього фінансування або локальної ініціативи.

Більше того, значна частина потенційних підприємців не має доступу до

якісного консалтингу, юридичної допомоги, освітніх курсів, а також не обізнана про можливості грантової підтримки чи участі у державних програмах. Аналіз практики зарубіжних країн, наведений у попередньому підрозділі, дозволяє окреслити низку рекомендацій, які можуть бути адаптовані для українського середовища.

Національна політика щодо підтримки мікро-, малого та середнього підприємництва в Україні потребує централізації, стратегічної координації та інституційного підсилення, яке могла б забезпечити спеціалізована державна структура, створена за аналогією до Адміністрації малого бізнесу США (SBA) або British Business Bank у Великій Британії. Наразі функції з реалізації політики у сфері МСП розпорочені між різними міністерствами, державними та регіональними структурами, що призводить до дублювання функцій, неузгодженості програм та низької ефективності впровадження інструментів підтримки.

Запропонована установа могла б діяти у статусі національного оператора державної політики розвитку МСП, який забезпечуватиме стратегічне планування, реалізацію державних програм, моніторинг ефективності та підзвітність за результатами. Її функціонал повинен охоплювати чотири основні напрями:

1) аналітичний – збір, обробка та інтерпретація даних щодо стану МСП, виявлення регіональних диспропорцій, підготовка пропозицій до державного бюджету та нормативних змін;

2) фінансовий – адміністрування грантових програм, надання державних гарантій, співпраця з банками та міжнародними донорами;

3) консультаційний – створення єдиної інформаційної платформи для підприємців, розробка інструментів підтримки (шаблони бізнес-планів, калькулятори податків, доступ до тендерів);

4) освітній – організація тренінгів, менторських програм, бізнес-курсів онлайн та офлайн, популяризація підприємництва серед молоді.

Також важливим завданням такої інституції має стати координація роботи

регіональних і муніципальних центрів підтримки підприємництва, а також співпраця з бізнес-асоціаціями, торгово-промисловими палатами, кластерами та приватними ініціативами. Через створення «єдиного вікна доступу до державних ресурсів», підприємці матимуть можливість швидко й прозоро отримати необхідні послуги – від консультації до участі у грантових програмах чи державних закупівлях.

Запровадження такої структури дозволить не лише підвищити ефективність наявних інструментів підтримки, а й сформувати цілісну екосистему для розвитку МСП, здатну адаптуватися до викликів сучасної економіки, зокрема цифровізації, воєнної мобільності ресурсів та післявоєнного відновлення України.

Зважаючи на територіальну нерівномірність економічного розвитку в Україні, а також на суттєву різницю у доступі до ресурсів між обласними центрами та малими громадами, надзвичайно важливо створити ефективну, децентралізовану, але водночас координовану мережу регіональних центрів підтримки малого та середнього підприємництва (МСП). Такі центри мають стати основною точкою контакту підприємця з державою на місцевому рівні.

Оптимальною формою організації таких центрів є їх розміщення на базі органів місцевого самоврядування (ОМС), закладів вищої освіти, бізнес-асоціацій або державно-приватних партнерств. Це дозволить поєднати адміністративний ресурс, освітній потенціал та практичний досвід підприємницьких структур.

Основними функціями центрів повинно стати надання комплексу базових послуг для підприємців і тих, хто планує започаткувати власну справу, зокрема:

- консультації з реєстрації бізнесу та вибору організаційно-правової форми;
- допомога у складанні бізнес-планів і фінансових моделей;
- податкове консультування та супровід у веденні звітності;
- юридична підтримка в питаннях ліцензування, оформлення договорів, захисту прав підприємця;

- менторство та наставництво, особливо для молодих або інноваційних бізнесів;
- інформування про програми підтримки, доступні кредити, гранти, тендери;
- організація навчальних заходів, тренінгів, круглих столів і консультаційних сесій.

Для підвищення ефективності роботи таких центрів необхідно розробити єдині стандарти якості обслуговування, які б гарантували однаковий рівень послуг незалежно від регіону. Це можуть бути стандарти щодо мінімального пакету послуг, термінів їх надання, кваліфікації консультантів тощо.

Крім того, діяльність центрів доцільно оцінювати за конкретними індикаторами результативності, такими як:

- кількість обслугованих підприємців;
- частка успішно реалізованих бізнес-проектів;
- обсяг залучених інвестицій через супроводжені заявки;
- кількість створених робочих місць;
- ступінь задоволеності користувачів послугами.

Також важливо забезпечити цифрову взаємодію регіональних центрів із центральною координаційною структурою (якщо буде створена, згідно з попередніми рекомендаціями), що дозволить формувати загальнонаціональну базу даних, моніторити потреби регіонів і формувати політику на основі актуальної інформації.

Іноземний досвід, зокрема Німеччини та Польщі, свідчить про ефективність такої моделі. Наприклад, у Польщі регіональні агенції розвитку реалізують проекти за підтримки структурних фондів ЄС, надаючи підприємцям не лише консультації, а й доступ до фінансування, навчання та міжнародних зв'язків.

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства переведення сервісів підтримки малого підприємництва у цифровий формат є не лише доцільним, а й критично необхідним кроком для підвищення ефективності,

прозорості та доступності державної політики у сфері МСП. Зокрема, підприємці, особливо у віддалених регіонах, повинні мати можливість отримати всі необхідні послуги онлайн, без потреби особистих візитів до органів влади чи консалтингових установ.

Доцільним і стратегічно виправданим рішенням є створення єдиної національної онлайн-платформи для підприємців, яка слугуватиме «єдиним вікном» доступу до всієї інфраструктури підтримки малого бізнесу в Україні. Така платформа має поєднувати адміністративні, фінансові, інформаційні, консультаційні та освітні сервіси, об'єднані у зрозумілому та інтерактивному інтерфейсі.

Серед базових функцій цієї платформи мають бути передбачені:

- автоматизована реєстрація бізнесу (із можливістю відкриття ФОП або ТОВ онлайн, без паперових процедур);
- розділ із фінансовими можливостями: доступні гранти, державні програми кредитування, інвестиційні інструменти;
- маркетплейс освітніх ресурсів – курси, тренінги, вебінари для підприємців на різних етапах розвитку;
- платформа менторства: пошук і зв'язок з наставниками за галузями;
- інтерактивна мапа сервісів – розташування фізичних центрів підтримки МСП по регіонах;
- розділ для подання заявок на участь у програмах державної підтримки;
- система зворотного зв'язку та оцінки якості послуг.

Важливими перевагами такої цифрової інфраструктури стане:

- прозорість – мінімізація корупційних ризиків через виключення «людського фактору» при наданні послуг;
- доступність – рівні можливості для підприємців незалежно від місця проживання чи соціального статусу;
- швидкість – значне скорочення часу на подачу заяв, обробку документів та прийняття рішень;
- аналітичність – накопичення та аналіз великих масивів даних про

потреби МСП, що стане основою для прийняття зважених управлінських рішень.

Варто зазначити, що подібні цифрові рішення вже успішно функціонують у ряді європейських країн. Наприклад, Франція реалізувала цифрову платформу *Brifrance*, яка дозволяє підприємцям отримати доступ до фінансування, консультацій та освітніх ресурсів в інтегрованому режимі. У свою чергу, Естонія є піонером у сфері цифрового підприємництва: завдяки програмам *Startup Estonia* та *e-Residency* підприємці з усього світу можуть зареєструвати компанію в Естонії, вести бізнес онлайн, отримувати послуги повністю дистанційно.

У контексті України створення аналогічної платформи може стати катализатором для розвитку малого бізнесу, особливо в умовах післявоєнного відновлення, внутрішньої міграції населення, потреби у швидкому запуску нових ініціатив. Важливо, щоб розробка такого ресурсу здійснювалася з дотриманням принципів відкритості, безпеки та інтеграції з іншими державними реєстрами.

В умовах сучасної економіки, яка все більше орієнтується на знання, інновації та технологічне оновлення, важливу роль у підтримці малого підприємництва відіграють бізнес-інкубатори, акселератори та науково-технічні парки (технопарки). Ці елементи інфраструктури формують середовище, в якому підприємець має змогу не лише отримати початкові ресурси, але й пройти шлях від ідеї до реалізованого проєкту за підтримки досвідчених фахівців, інвесторів, менторів і освітніх інституцій.

Насамперед, бізнес-інкубатори – це організації, що надають підтримку на ранніх етапах створення бізнесу. Вони пропонують доступ до офісного простору, бухгалтерського та юридичного супроводу, маркетингових послуг, а також сприяють налагодженню зв'язків з потенційними партнерами та інвесторами. Особливістю інкубаторів є низький вхідний бар'єр для учасників і гнучкий супровід, адаптований до потреб молодого бізнесу.

У свою чергу, акселератори орієнтовані на бізнеси, які вже мають сформовану ідею або продукт, але потребують інтенсивної підтримки для масштабування. Протягом кількох місяців учасники проходять серії менторських сесій, бізнес-курсів, пітчінгів перед інвесторами, що дозволяє

суттєво скоротити шлях до виходу на ринок.

Технопарки як більш комплексні утворення забезпечують інтеграцію науки, освіти, інновацій та бізнесу, об'єднуючи університети, дослідницькі центри, інженерні лабораторії, інвесторів і стартапи. Вони створюють довгострокову екосистему для розвитку технологічного підприємництва з орієнтацією на високотехнологічні галузі – ІТ, біотехнології, енергетику, машинобудування тощо.

В українських реаліях розвиток інкубаційної інфраструктури наразі обмежується окремими локальними ініціативами, здебільшого у великих містах або при провідних університетах. Натомість регіони, особливо малих і середніх міст, значною мірою позбавлені доступу до подібних сервісів, що створює дисбаланс у розвитку підприємництва.

Тому доцільно:

- ініціювати створення регіональних інкубаторів на базі закладів вищої освіти, профтехучилищ і технічних ліцеїв, де молодь могла б розвивати підприємницькі навички, отримувати наставництво та запускати власні ініціативи;

- створити державну грантову програму підтримки бізнес-інкубаторів, яка б стимулювала як державні, так і приватні структури до інвестування у розвиток інфраструктури підтримки;

- розробити систему акредитації інкубаторів і акселераторів з урахуванням міжнародних стандартів, що підвищить їх якість і прозорість діяльності;

- забезпечити податкові та адміністративні стимули для учасників інкубаційних програм (наприклад, пільгове оподаткування, спрощена звітність, пріоритетний доступ до державних замовлень або кредитних програм).

Розвиток цієї складової інфраструктури дозволить сформувати нове покоління підприємців, здатних створювати інноваційні продукти, впроваджувати технології та інтегруватися у глобальні ринки. Особливо актуальною така підтримка є в умовах післявоєнного відновлення, коли економіка потребує швидких, гнучких та креативних бізнес-рішень.

Для підвищення спроможності національних структур доцільно забезпечити транскордонну кооперацію з європейськими партнерами через участь у програмах COSME, Horizon Europe, Erasmus for Young Entrepreneurs, та інших. Це дозволить українським підприємцям отримати доступ до іноземних ринків, навчання, партнерств, а державним установам – перейняти практики ефективного менеджменту.

Покращення інфраструктурного середовища є одним із головних факторів сталого розвитку малого бізнесу в Україні. Рекомендації, запропоновані вище, базуються на успішному міжнародному досвіді та адаптовані до українських умов. Їх реалізація дозволить створити системну мережу підтримки, що забезпечить підприємцям необхідні ресурси для старту та розвитку бізнесу. У результаті це сприятиме не лише підвищенню кількості малих підприємств, а й зміцненню економіки України загалом.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи було всебічно досліджено теоретичні, аналітичні та практичні аспекти формування й розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва в Україні, а також розроблено рекомендації щодо її вдосконалення з урахуванням зарубіжного досвіду.

У першому розділі розкрито сутність малого підприємництва, його роль у забезпеченні економічної стабільності, зайнятості та структурної модернізації економіки. Було узагальнено наукові підходи до визначення поняття «інфраструктура підтримки малого бізнесу», проаналізовано її складові елементи та функціональні зв'язки. Встановлено, що інфраструктура малого підприємництва охоплює фінансово-кредитні, консультаційні, інноваційні, інформаційні та освітні інституції, які спільно забезпечують сприятливе середовище для створення та розвитку бізнесу.

Також уточнено, що важливою передумовою розвитку малого підприємництва є наявність узгодженої державної політики підтримки, орієнтованої на прозорість, доступність і регіональну збалансованість механізмів стимулювання.

У другому розділі здійснено оцінку сучасного стану інфраструктури підтримки малого бізнесу в Україні. На основі аналізу законодавчої бази, державних програм та статистичних даних було встановлено, що, попри формальну наявність системи підтримки, її ефективність залишається обмеженою. Основними проблемами є:

- 1) відсутність єдиного координуючого органу державного рівня;
- 2) нерівномірність інфраструктури між регіонами;
- 3) недостатня цифровізація адміністративних процесів;
- 4) низький рівень інтеграції науково-освітніх установ у підтримку підприємництва.

Визначено, що переважна більшість малих підприємств зіштовхується з

труднощами у доступі до фінансування, інформаційної підтримки та ринкових інструментів. Водночас позитивною тенденцією є поява регіональних центрів підтримки бізнесу, платформ «Дія.Бізнес» та участь України в європейських програмах сприяння МСП.

У третьому розділі досліджено зарубіжний досвід державної підтримки малого підприємництва на прикладі США, Великої Британії, Німеччини, Франції, Польщі та Естонії. З'ясовано, що успішні моделі базуються на системності, багатокomпонентності та цифровізації процесів підтримки. У США основним інституційним елементом виступає Адміністрація з питань малого бізнесу (SBA), яка поєднує фінансові, консультаційні та освітні функції. У Німеччині ефективно діє банк розвитку KfW і програма EXIST, що підтримує інноваційні стартапи при університетах. У Франції функціонує Bpifrance – потужний державний фінансовий інструмент для МСП. У Польщі розвинена мережа регіональних агенцій підтримки, а в Естонії створено повністю цифрову екосистему Startup Estonia та систему e-Residency.

Аналіз показав, що спільними для цих країн є:

- 1) поєднання фінансових і нефінансових механізмів підтримки;
- 2) децентралізація сервісів через мережі регіональних центрів;
- 3) орієнтація на інноваційність та міжнародну інтеграцію.

На основі проведеного аналізу було розроблено низку практичних рекомендацій щодо покращення інфраструктурного середовища малого бізнесу в Україні.

По-перше, обґрунтовано необхідність створення єдиної національної інституції з питань розвитку МСП, яка координуватиме фінансову, аналітичну, консультаційну та освітню діяльність держави у цій сфері.

По-друге, запропоновано розбудувати регіональну мережу центрів підтримки підприємництва на базі органів місцевого самоврядування, вищих навчальних закладів та бізнес-асоціацій із уніфікованими стандартами надання послуг.

По-третє, акцентовано увагу на необхідності повної цифровізації процесів

підтримки бізнесу через створення інтегрованої онлайн-платформи «єдиного вікна», де підприємці зможуть реєструвати бізнес, подавати заявки на гранти, отримувати консультації та проходити навчання.

По-четверте, рекомендовано розвивати мережу бізнес-інкубаторів, акселераторів і технопарків, зокрема на базі університетів і регіональних кластерів, для стимулювання інноваційного підприємництва.

Нарешті, підкреслено необхідність інтеграції українських програм підтримки у європейські ініціативи, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності малого бізнесу на міжнародному рівні.

Практичне значення результатів роботи полягає у можливості використання розроблених рекомендацій органами державної влади, місцевого самоврядування, бізнес-асоціаціями та освітніми установами під час формування стратегій розвитку підприємництва. Запропонована модель інституційної координації та цифрової інфраструктури здатна забезпечити прозорий, інклюзивний і результативний механізм державної підтримки малого бізнесу в Україні.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що формування сучасної інфраструктури підтримки малого підприємництва має стати одним із ключових напрямів державної економічної політики. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності МСП, створенню нових робочих місць, розвитку регіонів і формуванню сталого середнього класу – основи майбутнього економічного зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сімків Л. Є. Ринкова інфраструктура: елементи та значення в ринковій економіці. *Інститут регіональних досліджень*. 2020. Випуск 4 (144). URL: https://ird.gov.ua/sep/sep20204%28144%29/sep20204%28144%29_003_SimkivL.pdf
2. Гриценко А., Соколов В. Ринкова інфраструктура: суть, функції, будова. *Економіка України*. 1998. № 4. С. 35-44.
3. Алексеєнко Л. М., Олексієнко В. М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів. Тернопіль: Астон, 2003. 672 с.
4. Базилевич В. Д. Страховий ринок України: монографія. Київ: Т-во «Знання України», КОО, 1998. 374 с.
5. Беленький П. Ю. Механізми розвитку ринкової інфраструктури в Україні. *Вісник Національної академії наук України*. 2002. № 4. С. 15- 25.
6. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії. Київ: Вища школа, 1995. 471 с.
7. Мочерний С. В. Основи економічних знань. Київ: Академія, 2002. 312 с.
8. Бойчик В.Є. Вплив ринкової інфраструктури на підприємницьку діяльність в Україні в умовах війни. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 5 (16). С. 9-16.
9. Наумов М.С. Проблеми розвитку ринкової інфраструктури в Україні. *Економіка та управління*. 2020. № 4(144). С. 231-238
10. Дація О.І. Ринкова інфраструктура та її місце в регіональному господарстві. *Вісник економіки*. 2017. № 28. С. 36-45
11. Коваленко С.Ю. Інституційна структура ринку: рівні та особливості. *Регіональна економіка*. 2021. № 2. С. 41-45.
12. Ковальчук Т.Т. Фінансово-кредитна інфраструктура в економічному розвитку країни. *Вісник ХНЕУ*. 2020. № 5. С. 88-92.
13. Шевченко В.М. Інформаційна інфраструктура ринку: сутність, складові, напрями розвитку. *Бізнес-Інформ*. 2022. № 1. С. 71-76.

14. Ляшенко В. І. Організаційно-інституційна підтримка підприємництва в Україні. *Економіка України*. 2019. № 6. С. 47-53.
15. Юрчишин О. Цифрова трансформація ринкової інфраструктури: виклики і перспективи. *Економічний дискурс*. 2023. № 3. С. 17-21.
16. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
17. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 40. Ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
18. Як класифікують підприємства: мікро, малі, середні, великі. *Дебет-Кредит*. 2023. URL: <https://news.dtki.ua/taxation/common/41189>
19. Про розвиток та підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: аналітична записка. Мінекономіки України. 2021. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed0c423b>
20. Ковальчук Т.Т. Критерії класифікації підприємств в Україні: законодавчі підходи та європейські орієнтири. *Економіка і суспільство*. 2021. № 27. С. 118-123. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1180>
21. United Nations Development Programme. *Assessment of the War's Impact on Micro, Small and Medium Enterprises in Ukraine: Summary Report*. 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-02/UNDP-UA-assessment-war-impact-enterprises-ukraine-summary.pdf?utm_sourc
22. European Commission. *Annual Report on European SMEs 2022/2023*. URL: <https://single-market-economy.ec.europa.eu>
23. Ляшенко В.І. Роль малого бізнесу в економіці України. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 48-53.
24. Мельник А.Ф. Соціальна складова функціонування МСП. *Економіка України*. 2021. № 6. С. 41-45.
25. Бойчик І.М. Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 3. С. 34-41.

26. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-VI#Text>.
27. Доброва Н.В. Інфраструктура підтримки малого підприємництва в Україні та на регіональному рівні. *Науковий вісник. Одеський національний економічний університет*. 2013. № 18 (197). С. 97-106.
28. Бережницька У.Б. Інфраструктурне забезпечення політики розвитку малого та середнього бізнесу: теоретичний аспект. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 54. С. 31-35. DOI: <https://doi.org/0.32843/infrastruct54-6>.
29. Антонов А.В. Вдосконалення інституційних механізмів підтримки підприємництва на сільських територіях. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 11.
30. Доброва Н.В. Складові елементи інфраструктури підтримки малого підприємництва на регіональному рівні. *Вісник соціально-економічних досліджень. Одеський національний економічний університет*. 2015. Випуск 2. №57. С. 179-186.
31. Бей О., Томсон Г. Зарубіжні практики розробки стратегій розвитку малого підприємництва на регіональному рівні. Київ: К.І.С., 2013. 46 с
32. Гусарова В.Г. Зусилля держави на створенні умов для розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва. *Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин: міжнар. наук.-практ. конф. Умань: Черкаська обласна друкарня, 2011. С. 191-193*
33. Важливість малих і середніх підприємств в економіці України. Центр стратегічних та міжнародних досліджень (CSIS). URL: https://www.csis.org/analysis/financing-ukraines-critical-small-and-medium-sized-enterprises?utm_source=chatgpt.com
34. Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk>
35. Михайленко Д.Г. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-139>

36. Pro industrial'ni parky: Zakon Ukrainy. [On industrial parks: Law of Ukraine]. №5018-VI dated June 21, 2012. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>
37. Indeks tsyfrovoi transformatsii rehioniv Ukrainy, pidsumky 2023 roku. Ministerstvo tsyfrovoi transformatsii Ukrainy. [Index of digital transformation of the regions of Ukraine, results of 2023. Ministry of Digital Transformation of Ukraine].
38. U.S. Small Business Administration. URL: <https://www.sba.gov>
39. British Business Bank. URL: <https://www.british-business-bank.co.uk>
40. Herr, H. (2017). *The Role of Small and Medium-Sized Enterprises in Germany*. Friedrich-Ebert-Stiftung. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/14056.pdf>
41. Bpifrance. Official Website. URL: <https://www.bpifrance.com>
42. Polish Agency for Enterprise Development (PARP). URL: <https://www.parp.gov.pl>
43. Startup Estonia. URL: <https://www.startupestonia.ee>